

אין צורך להעמיס עליהם

רותי נאמן*

”הדמעות מלוחות. מי שמבין זאת – יכול לחנוך ילדים, מי שלא מבין – לא יכול לחנכם”
(יאנוש קורצ'אק)

אני מול השואה

יום השואה מגיע. השעה 11:00 בבוקר, והנה נשמעת הצפירה...

ביום זה בשעה זו אני בסערת רגשות – כיהודייה, כאם לילדים צעירים, כנכדה לניצולי שואה וכגננת.

את סבי משה ז”ל, ששרד בשואה, לא זכיתי להכיר. את סבתא שלי, מאשה ז”ל, הכרתי ואהבתי. בילדותי תמיד ידעתי שסבתא עברה משהו נורא, אבל אף פעם לא דיברו על זה. אולי מדי פעם סבתא שלי הזכירה במילה או שתיים, אך אף פעם לא הצלחתי להבין מה היא עברה.

אחר כך פגשתי את נושא השואה בבית הספר בערך בכיתה ד'. לא זכור לי נושא השואה בגן. תמיד רציתי ללמוד עוד ועוד ולנסות להבין את גודל האסון. תמיד השתתפתי בטקסים, וכשהייתה לי הזדמנות להעמיק עוד יותר בנושא – עשיתי זאת. במכללת אפרתה למדתי לימודי תעודה להוראת השואה ולהנצחתה בבית הספר ובקהילה.¹ מעבר ללימוד ההיסטורי המעמיק הציגו לפנינו היבטים וגישות דיזקטיות לילדים בכל מיני גילים, כולל גן הילדים, שאפשר ללמד בעזרתם את נושא השואה. כל הלימוד המעמיק העשיר אותי מבחינת ידע, אך מבחינה מעשית דיזקטית הרגשתי אבודה יותר ויותר.

* בעת כתיבת הפרק הייתה רותי גננת בגן אפרתה, לבני 3-4, בירושלים. כעת היא מרצה בחוג לגיל הרך במכללת אפרתה ודוקטורנטית באוניברסיטת בר אילן.
1 התכנית באישור משרד החינוך, בהיקף של 400 שעות לימוד, וכוללת מטלות, סיורים ועבודת סיום.

בשנה הראשונה שלי כגננת מצאתי את עצמי אובדת עצות, והחלטתי להשתמש בערכה שכותביה ממליצים להשתמש בה בגיל הגן. במפגש בבוקר יום השואה הסברתי לילדים שזהו יום עצוב, ונצמדתי לערכה כאילו היא גלגל הצלה, ואם אומר פחות או יותר – פשוט אטבע. הרגשתי שהילדים ואני ממש מבולבלים. הילדים לא הבינו בדיוק למה זה יום עצוב כל כך, ובצפירה חלק מהילדים צחקו ואחרים בכו. פירשתי התנהגויות אלו כשעמום ואולי פחד. חזרתי הביתה והבנתי שפשוט מוקדם מדי ללמד את נושא השואה לילדי גן טרום־חובה. הרגשתי שמבחינה התפתחותית הילדים עדיין אינם בשלים, והניסיון שלי להפגיש אותם עם מציאות שאינם יכולים להכיל מבחינה התפתחותית היה מתסכל, הן לילדים הן לי.

כשחשבתי על זה ביסודיות רבה יותר הבנתי שהכלים שרכשתי בלימודי תעודה להוראת השואה אכן היו מעמיקים, אך יש חובה לנו כמחנכים לוודא שהידע שאנו מפיגשים עם הילדים אכן יהיה תואם התפתחות. הילדים המדהימים האלה יגדלו וילמדו הרבה, אבל בנקודת הזמן שאני פוגשת אותם אני מרגישה שזה מוקדם, מוקדם מדי.

באותו היום כשחזרתי הביתה מהעבודה מבולבלת ומלאה הרהורים, הבנתי שעוד מעט אפגוש את בני בן הארבע, שגם היה שותף לתהליך מסוים בגן שלו. הייתי מודאגת וסקרנית לקראת המפגש אתו. כשחזר מהגן שאלתי אותו כהרגלי איך עבר עליו היום בגן ואם הוא מעוניין לשתף אותי במשהו מיוחד שהיה לו, ובני ענה לי בשמחה גדולה שהיום היה לו כיף בגן! היום הם קיבלו שרשרת (עם מדבקה שחורה וקודרת שכתוב עליה 'יום הזיכרון לשואה ולגבורה'), כך צעק בני בעודו מנפנף בעיגול השחור בגאוה גדולה. ואז הוסיף ואמר שהיום הייתה להם ספינה חזקה (אמר 'ספינה' במקום 'צפירה'), וכיוון שזה היה ממש מצחיק הוא היה צריך להירגע (כנראה הגננת ביקשה ממנו להירגע). המשכנו לשוחח על החצר ועל החברים וכו'. נישקתי אותו ובלבי שמחתי שכרגע, בשלב זה של חייו, איננו מבין ולו במעט את משמעות היום. אין ספק שכשיגדל ילמד רבות את הנושא ואולי יחקור ויעמיק, אך יש לו עוד זמן ואין לאן למחר.

האירוע שעבר עליי ביום ההוא בגן ובהמשך המפגש עם בני בצהרי היום השאיר בי תחושה עמוקה שיש כאן מהלך לא נכון, שיש חוסר התאמה להתפתחות הילדים, אבל לא ידעתי כיצד עליי לנהוג, שהרי ברור וידוע לכול שביום השואה גם הגן 'לובש שחור'.

כגננת בגן אפרתה אני שותפה לפורום גננות הבוחר בכל שנה להתמקד בנושא אחר המעסיק את הגננות בפורום. בשנה השנייה שלי כגננת הצטרפתי ל'פורום גננות אפרתה', ולשמחתי הסכמנו פה אחד לעסוק בנושא השואה בגן הילדים. הפורום אפשר לדבר על

הדברים ולהציג כל מיני עמדות וגישות, ועם הרבה תמיכה וליווי החלטתי שביום השואה בגן אני בוחרת שלא לספר ולא לדבר. בזמן הצפירה הילדים ימשיכו בעיסוקיהם. אם תתעוררנה שאלות אשיב לילד בקצרה באופן ענייני ומותאם להבנה ולעניין של אותו הילד. אפשר לאסוף קבוצת ילדים המעוניינת לשאול ולדבר ולשוחח עמם. כמה ימים לפני יום השואה אני שולחת מכתב להורים (מצ"ב דוגמה למכתב), ומשתפת אותם בדרך שלי. עד יום השואה הגיבו ההורים בחיוב וחיזקו אותי בדרכי.

יום השואה בגן

אחת ההתלבטויות העיקריות שהיו לי הייתה מה עליי לעשות בזמן הצפירה. החלטתי לעמוד בצד ובשקט עם איש צוות נוסף שנמצא בגן. בשנה הראשונה לאחר ההחלטה צילמתי בווידאו את תפקוד הילדים בזמן הצפירה, כאשר הילדים ממשיכים לפעול בגן ואני ואיש צוות נוסף נעמדנו דום. בצפייה בסרטון ראיתי ילדים עסוקים ופועלים, ואנשים מבוגרים מרכינים ראש. אחד הילדים ניגש אליי בזמן הצפירה וניסה לשאול אותי: "מה את עושה?" סימנתי לו בידי שמיד אתייחס לדבריו. כשהסתיימה הצפירה ניגשתי אל הילד ושאלתי אותו: "מה רצית?" הילד ענה בשאלה: "למה עמדתן ככה?" אמרתי לו בפשטות ובכנות: "זהו יום עצוב מאוד למבוגרים". הוא לא שאל עוד שאלות, לכן אני מסיקה ומאמינה שהתשובה שלי הספיקה לו בשלב זה של חייו.

רפלקציה

בכל שנה ושנה ביום השואה בגני ישראל אלפי ילדים צעירים עומדים דום ושומעים את הצפירה. גם ילדי הגן שלי וגם בני הקטן בן הארבע עומדים ומקשיבים לצפירה. על מה הם חושבים בדקות הללו? האם הם מסוגלים להזדהות עם שישה מיליון נרצחים? האם הם יכולים להזדהות עם הסבל והעינויים? האם הם מסוגלים לשאת את משא הלאומיות והזיכרון הקיבוצי?

אין אני באה לטעון שיש להסתיר מידע מילדים, לטיח את האמת ולצבוע את השחור בוורוד. אין לי ספק שיש לשתף את הילדים ולענות לשאלותיהם במה שרלוונטי להם. אני סוברת שבגיל שלושה-ארבע נושא השואה אינו רלוונטי לילדים, שהרי מדובר בתכנים מפחידים מאוד ובלתי נתפסים גם לנו כמבוגרים, אבל בעיקר לילדים. מידע לא רלוונטי ולא מותאם מבחינה התפתחותית עלול לעורר בקרב הילדים פחדים, חוסר ודאות וחרדות.

השואה היא נושא שרובנו כבוגרים מתקשים להתמודד אתו. יש ילדים שנחשפים לנושא בכל מיני אופנים – צפירה, תכניות בטלוויזיה, שיחות בבית וכדומה. לעומת זאת יש ילדים שאינם נחשפים לנושא בבית ואין צורך לחשוף אותם לנושא בגן. המקום שהם פוגשים בו את השואה הוא בגן, דקות אחדות לפני הצפירה או יום-יומיים לפני יום השואה.

לאורך כל השנה מה שעומד לנגד עיניי בהצגת תכנים לילדים הוא הרלוונטיות לחייהם, מה עובר אליהם ומה הם עוברים, מה ראוי שייחסך מהם, איזו יכולת הבנה קוגניטיבית ואלו יכולות רגשיות יש לילדים בגיל הזה.

גם אם הילדים לא ידעו כבר כשהם בני ארבע שהייתה שואה ליהודים או מדוע נשמעת צפירה, זה לא משהו שיפגע בהתפתחות שלהם. גם כך ילדים בגיל הרך סובלים ממגוון פחדים, ואין צורך להעמיס עליהם דאגות וחרדות נוספות.

ולסיום אחזור למשפטו של קורצ'אק שציטטתי בפתיחה: "הדמעות מלוחות. מי שמבין זאת יכול לחנך ילדים, מי שלא מבין, לא יכול לחנכם". אני רואה ציטוט זה בדרך מעט מטפורית. דמעות מלוחות הן דבר שטעם כמעט כל ילד, ומחנך שאינו מכיר בכך אינו יכול לחנך ילדים, שכן מחנך צריך להיות רגיש וזהיר ולדעת מה הרמה הקוגניטיבית והרגשית של תלמידו לפני שהוא בא ללמד, לספר ולחדש לו על דברים שקרו והיו. כל מחנך צריך לדעת להרגיש את הנפש הרכה של הילדים, ללמדם ולחדש להם בהתאם, כי "לכל זמן, ועת לכל חפץ תחת השמים".

נספח: מכתב להורים

הורים יקרים,

חזרנו מפסח עמוסים בחוויות, ולפינו ימי חג רבים וגם מעט ימים עצובים לעם ישראל.

כבר יותר משנה שאני ו'פורום גנות אפרתה' עוסקים בנושא השואה בגן.

בפורום יושבות גנות של גני טרום-חובה וגני חובה, ומובילים אותו ד"ר דוד ברוד² וגברת הינדי כהן³.

אנו כותבים ספר בעניין 'קולות מהשטח' של גנות בנושא 'יום השואה בגן', ומקווים שיצא לאור בזמן הקרוב.

אחרי דיונים ומחשבה רבה בחרתי השנה שלא לעסוק בגן בנושא השואה. אני סבורה שבגיל צעיר כל כך נושא השואה אינו רלוונטי לילדים, שהרי מדובר בתכנים מפחידים מאוד ובלתי נתפסים גם לנו כמבוגרים, אבל בעיקר לילדים. מידע לא רלוונטי ולא מותאם מבחינה התפתחותית עלול לעורר בקרב הילדים פחדים, חוסר ודאות וחרדות.

השואה היא נושא שרובנו מתקשים להתמודד איתו. יש ילדים שפוגשים את הנושא בכל מיני אופנים – אחים בוגרים, בזמן הצפירה, תכניות טלוויזיה, שיחות בבית וכדומה. לעומת זאת יש ילדים שאינם נחשפים לנושא בבית, והמקום שהם פוגשים בו את השואה הוא בגן, דקות אחדות לפני הצפירה או יום-יומיים לפני יום השואה.

לאורך כל השנה מה שעומד לנגד עיניי בהצגת תכנים לילדים הוא הרלוונטיות לחיי הילדים, מה עובר אליהם ומה הם עוברים, איך ומה ראוי שייחסך מהם, איזו יכולת הבנה קוגניטיבית ואילו יכולות רגשיות יש לילדים בגיל הזה.

חשוב לי להדגיש כי אם תתעוררנה שאלות אשיב לילד בקצרה, באופן ענייני ומותאם להבנתו של הילד השואל.

רותי

2. שכיחן כדיקן אקדמי של המכללה.

3. שכיחנה כראשת החוג לגיל הרך של המכללה.

